

УДК 37.016:792.8:[379(477)] – 027.562

Тетяна Благова

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ХОРЕОГРАФІЧНОГО АМАТОРСТВА В УКРАЇНІ

Хореографічне аматорство як об'єктивне соціокультурне явище й одна з поширених форм художньої самодіяльності є не лише ефективним засобом організації змістовного дозвілля, а й визначається, насамперед, невід'ємним компонентом хореографічної освіти. Спрямована на формування гармонійно розвиненої, духовно багатой та соціально активної особистості, аматорська хореографічна освіта на сучасному етапі охоплює різновікову аудиторію і вирізняється великою популярністю і масовістю з-поміж усіх жанрів самодіяльної творчості.

Попри численні наукові розвідки (В. Беляєва, Г. Боримської, Н. Горбатової, А. Гуменюка, К. Василенка, А. Каргіна, В. Коломійця, С. Легкої, В. Пастух, Ф. Прокоф'єва, Т. Пуртової, І. Смірнова, А. Сокольської, Ю. Станішевського, Ю. Тертичного, В. Уральської, та ін.), у яких висвітлено різні аспекти проблематики становлення і розвитку хореографічної культури й освіти в Україні, на сучасному етапі бракує теоретичних досліджень, які б розкривали особливості педагогічного процесу в аматорських хореографічних колективах на різних історичних етапах, що зумовлює актуальність обраної теми.

Таким чином, метою статті є дослідження особливостей розвитку аматорської хореографічної освіти в системі культурно-просвітницьких закладів в Україні у другій половині ХХ ст., основних форм її організації, формування змісту хореографічної підготовки у самодіяльних танцювальних колективах.

Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми дозволив визначити, що у другій половині ХХ ст. спостерігається активізація розвитку хореографічного аматорства, розширюється його жанрово-тематична палітра, збагачується лексика, вдосконалюється виконавська майстерність учасників, відбувається професіоналізація балетмейстерської діяльності педагогів-хореографів, керівників танцювальних колективів. Хореографічна художня самодіяльність, "...пройшовши складний і суперечливий шлях від експериментів танцювальних студій до створення гуртків, а згодом і ансамблів танцю..." [5, с. 111], стає у цей період найбільш масовою і поширеною формою організації дозвілля у закладах клубного типу. Її популярність зумовлювалася, насамперед, активізацією розвитку цього виду мистецтва у різних жанрах і формах

(професійних і любительських хореографічних колективах, ансамблях пісні й танцю, театрах танцю, на естрадній та балетній сцені).

Осередками організації аматорської хореографічної освіти стали клубні заклади різних типів (будинки народної творчості, районні та міські будинки культури, сільські та колгоспні клуби, хати-читальні), які в цілому забезпечували всебічний загальнокультурний розвиток дітей, учнівської молоді, дорослих в умовах дозвілленої діяльності. Залучення до хореографічної самодіяльності відбувалося у різних формах організації культурно-просвітницької роботи серед населення: танцювальних вечорах, гуртках художньої самодіяльності, концертах професійних і аматорських колективів, агітаційних художніх бригадах.

Провідною організаційною формою хореографічного аматорства були танцювальні гуртки. Активізацію їх розвитку в УРСР у досліджуваній період підтверджує офіційна статистика. Так, наприкінці 1945 р. у республіці налічувалося 1287 хореографічних гуртків, у січні 1946 р. функціонувало вже 1459 танцювальних колективів, у 1947 р. – 1896 гуртків, у 1948 р. – 2457 гуртків, у 1949 р. – 3027 гуртків [8, арк. 7]. Наприкінці 40-х рр. найбільша кількість аматорських хореографічних колективів налічувалася у Волинській, Закарпатській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях. Значно нижчі показники в розвитку танцювального аматорства – у Вінницькій, Кіровоградській, Кам'янець-Подільській, Дрогобицькій, Житомирській, Тернопільській областях [9]. З початку 50-х рр. мережа самодіяльних хореографічних гуртків зростає на 45,9 % і налічувала вже 4828 гуртків та 229 ансамблів пісні й танцю [10, арк. 8]. Значне розширення хореографічного аматорства спостерігалось у наступні періоди розвитку. Так, станом на 1972 р. в УРСР функціонувало загалом 26923 танцювальні гуртки [1, с. 3].

Організація педагогічного процесу в самодіяльному хореографічному колективі відбувалася відповідно до загального плану навчально-виховної та постановочної роботи, розробленого і затвердженого хореографічним відділом Центрального Будинку народної творчості УРСР. Методичне забезпечення аматорської хореографічної освіти поклядалось на “кабінети художньої самодіяльності”, які функціонували при районних закладах масової культури. До їх обов'язків входило також улаштування різних заходів художньо-естетичної спрямованості, у тому числі хореографічних (вечорів, концертів, зустрічей із видатними діячами мистецтва, виступів професійних висококваліфікованих мистецьких колективів) [11, арк. 36-38].

Основною метою функціонування самодіяльного танцювального гуртка визначалося “...масове залучення молоді до мистецтва хореографії,

формування у гуртківців художнього смаку та розвиток у них фізичних якостей” [6, с. 159]. Найбільш поширеною формою хореографічної самодіяльності були гуртки народного танцю. Структурна побудова хореографічних занять у системі хореографічного аматорства включала обов’язкове вивчення з вихованцями навчально-тренувальних вправ із класичного і народно-сценічного тренажу, окремих танцювальних рухів, комбінацій, цілісних танцювальних композицій, етюдів.

Водночас, на практиці єдиної уніфікованої структури і напрямів діяльності в аматорських танцювальних колективах не існувало. Зміст хореографічної підготовки залежав, передусім, від фахового (не завжди високого) рівня й естетичного смаку керівника колективу. Так, Т. Ткаченко зазначає, що “...не дивлячись на великі досягнення самодіяльного танцювального мистецтва, у повсякденній навчально-тренувальній роботі більшості гуртків немає єдиних методів викладання. Створення єдиної системи хореографічного навчання украї необхідне” [7, с. 36].

У теоретичних працях і методичних розробках 40-50 х рр. ХХ ст. (найбільш відомих і використовуваних у галузі хореографічного аматорства) питання організації та визначення основних напрямів роботи самодіяльних хореографічних колективів висвітлювалися по-різному. За визначенням І. Антипової, зміст діяльності танцювальних гуртків складався з трьох основних розділів: організаційного, навчально-виховного і постановочного. Політико-масова робота з гуртківцями передбачалася у кожному з визначених розділів і вважалася (у зв’язку з пріоритетом ідеологічної складової у системі клубної роботи) основою усєї творчої діяльності колективу [1, с. 4]. Т. Кутасова визначила п’ять розділів роботи аматорського хореографічного колективу: виховний, навчально-тренувальний, репертуарний, суспільний, організаційний [3, с. 15-16]. За навчальною програмою І. Литкіної, робота танцювального колективу мала поділятися на виховну, навчально-тренувальну, постановочну і репетиційну [4]. Знаний педагог-хореограф К. Василенко (керівник самодіяльних танцювальних ансамблів “Дніпро” і “Дарничанка” у період 1947-1975 рр.) виокремив такі складові змісту хореографічно-педагогічного процесу в системі клубної роботи: політико-масову; навчально-виховну; концертну; постановочну; організаційну та культурно-масову. З метою підвищення загальнокультурного й естетичного рівнів учасників ансамблю К. Василенко запровадив таку форму виховної роботи, як проведення лекцій, бесід, семінарських занять [2, с. 13].

У багатьох відомих аматорських танцювальних колективах досліджуваного періоду провідним напрямом навчально-творчого процесу визначалося вивчення, відтворення і пропаганда зразків хореографічного фоль-

клору. У цьому контексті важливим для розвитку змісту хореографічної самодіяльності є мистецько-педагогічний досвід збирачів і пропагандистів народного танцювального мистецтва: К. Василенка – в ансамблі танцю “Дніпро” (м. Дніпродзержинськ) та ансамблі пісні й танцю “Дарничанка” (м. Київ), М. Вантуха – в ансамблі танцю “Юність” (м. Львів), А. Кривохижі – в ансамблі танцю “Ятрань” (м. Кіровоград), М. Суслікова – в ансамблі танцю “Юність Закарпаття” (м. Ужгород), Я. Чуперчука – в ансамблі пісні й танцю “Чорногора” (м. Львів), інших знаних митців. Їх етнографічно-хореографічна діяльність спрямовувалася на збирання та збереження самобутнього танцювального фольклору різних регіонів України, відродження автентичних зразків української народної хореографії, а також створення на їх основі танцювальних номерів і цілісних композицій. У такий спосіб у вищезгаданих хореографічних колективах, які й дотепер вважаються своєрідними лабораторіями народної хореографічної творчості, відбувалося національне виховання молоді на кращих культурно-мистецьких традиціях і звичаях українського народу.

Необхідно зазначити, що генеза хореографічної самодіяльності впродовж другої половини ХХ ст. значною мірою була зумовлена особливостями соціально-політичних процесів в Україні, пов’язаних, передусім, з ідеологізацією мистецтва в цілому. Суворий контроль із боку керівних кадрів системи культурно-освітніх закладів за змістом самодіяльної хореографічної освіти виявлявся, передусім, у чіткій регламентації репертуару. Так, наприклад, тривалий період пріоритетними для вивчення були виключно танцювальні твори, співзвучні ідеології тогочасного суспільства, які відображали трудові досягнення радянського народу, розкривали найбільш важливі теми сучасності, що унеможливлювало розвиток у системі гурткової роботи різноманітних танцювальних жанрів, зокрема бальних танців. Репертуарний план колективу укладався, як правило, з орієнтацією на загальні програми для самодіяльних хореографічних гуртків, розроблені методистами Центрального будинку народної творчості УРСР.

Водночас, з ініціативи самих керівників самодіяльних танцювальних колективів, всупереч офіційному бажанню “убезпечити молодь від захоплення низькопробною західноєвропейською хореографічною культурою” та не зважаючи на пріоритетність лише народних танцювальних творів у змісті клубної роботи, у навчальних програмах гуртків практикувалося відведення годин на ознайомлення його учасників зі зразками бальної хореографії. На важливості вивчення бальних танців у системі хореографічного аматорства наголошував К. Василенко, підкреслюючи, що до навчально-виховного процесу гуртка доцільно включати бальні танці, створені на елементах кла-

сичного й народного екзерсису [2, с. 29]. Однак тривалий період (до початку 70-х рр.) поширеними зразками бальної хореографії у системі клубної роботи були лише історико-побутові хореографічні зразки та масові танці радянського походження: “венгерка”, “падекатр”, “падеграс”, “фігурний вальс”, “краков’як”, “полька”, “мазурка”, “полонез”. Натомість західноєвропейські танці “фокстрот”, “танго”, “румба” вважалися шкідливими для виховання радянської молоді та залишалися забороненими.

Отже, розробка теоретичних основ аматорської хореографічної освіти відбувалася, передусім, у процесі практичної діяльності керівників танцювальних колективів. Саме в умовах гурткової роботи узагальнювався та відшліфовувався мистецько-педагогічний досвід провідних українських педагогів-хореографів (К. Балог, М. Вантуха, К. Василенка, П. Вірського, О. Гомона, Р. Герасимчука, А. Гуменюка, Б. Колногузенка, А. Кривохижі, Д. Ластівки, В. Петрика, Н. Уварової та ін.) і, таким чином, формувалися основні засади хореографічної педагогіки: принципи, методи, напрями діяльності, зміст, структура, форми організації.

Водночас, офіційне загальне керівництво навчальною та виховною діяльністю аматорських танцювальних колективів здійснював методичний кабінет при хореографічному відділі Центрального Будинку народної творчості УРСР. Пріоритетами його просвітницької діяльності визначалося підвищення рівня професійної підготовки керівників-хореографів, удосконалення репертуару гуртків і популяризація хореографічного жанру в цілому. Розробка змісту танцювальної підготовки у системі клубних установ забезпечувалася методистами-консультантами відділу. Так, упродовж 1946-1947 рр. для керівників танцювальних гуртків було розроблено і видано навчальні програми з хореографії (200-годинні, 150-годинні, 80-годинні) [12, арк. 112].

Найбільш популярною і дієвою формою фахової підготовки керівників хореографічних гуртків було систематичне проведення республіканських, обласних і районних семінарів. Так, упродовж 1948 р. в усіх обласних центрах УРСР проведено 492 семінари з хореографічного жанру (із них 302 – довготривалих і 190 – короткотермінових) [12, арк. 122]. У 1949 р. Центральний Будинок народної творчості УРСР ініціював проведення 15-денного Республіканського семінару підвищення кваліфікації методистів-хореографів. Так, навчальний план семінару містив такі основні розділи підготовки слухачів: 1) громадсько-політичні дисципліни (10 год.); 2) народна творчість (22 год.); 3) методика хореографічної діяльності (24 год.); 4) ознайомлення з репертуаром (12 год.); 5) відвідування відомих виконавських колективів; 6) обмін досвідом хореографічної діяльності [13, арк. 151-152]. Отже, тематика семінару

свідчила про органічне поєднання теоретичної та практичної складових у змісті підготовки методистів хореографічного жанру.

Узагальнення архівних документів дає можливість визначити основні змістові напрями навчальних планів семінарів, що проводилися у різні роки досліджуваного періоду для керівників танцювальних колективів. Теоретичний розділ складався з таких орієнтовних тем: 1) особливості культурного будівництва УРСР; 2) питання культурно-освітньої роботи; 3) зміст, форми і методи роботи танцювального колективу; 4) короткі відомості з історії танцювального мистецтва; 5) значення костюму в танці; 6) музичний супровід танцю; 7) репертуар танцювального колективу; 8) сценічна обробка хореографічного матеріалу; 9) організація та проведення семінарів із хореографії.

Практична частина семінарів, як правило, передбачала ознайомлення слухачів із танцювальним тренажем (класичним і характерним), із методиками вивчення і викладання різних видів хореографії (народних та українських народних танців, популярних молодіжних танців, прикладів бальної хореографії). Особливе значення надавалося груповим та індивідуальним завданням практичного характеру: постановці слухачами курсів танцю за записом, постановці танцю за запропонованою тематикою, постановці місцевого фольклорного танцю, практичному показі танцю й аналізу його сценічної обробки.

Видавнича діяльність хореографічного відділу Центрального Будинку народної творчості УРСР спрямовувалася на видання методичних посібників, репертуарних збірок для самодіяльних колективів. У 1948 р. було видано 5 методичних збірок із хореографії (загальним тиражем по 10 тис. примірників) та 4 репертуарні збірки тиражем по 30 тис. примірників. Методистами хореографічного жанру упорядковано та підготовлено до друку “Збірку 16 українських народних танців для хореографічних гуртків”. Масове поширення видавничої продукції серед “хореографічної громадськості областей” відбувалося під час організації республіканських навчально-методичних курсів, програмою яких передбачалося практичне ознайомлення аматорів із запропонованим у збірках новим танцювальним репертуаром. З метою надання практичної допомоги хореографічній самодіяльності міст і сіл республіки до Обласних Будинків народної творчості систематично розсилалися методичні поради керівникам танцювальних гуртків, інструктивно-методичні матеріали, методичні листи із вказівками про формування репертуару, тематику мистецьких творів, списки забороненої та рекомендованої літератури [12, арк. 112].

Професійному і творчому зростанню танцювального аматорства сприяло проведення численних олімпіад, оглядів, фестивалів народної творчості,

які об'єктивно стимулювали розвиток хореографічного жанру. Їх організація сприяла виявленню талановитих хореографів-постановників, виконавців, давала можливість відстежувати та скеровувати діяльність талановитих колективів, виявляти хиби чи досягнення в роботі гуртків, у цілому визначати пріоритети у системі гурткової хореографічної творчості.

Таким чином, узагальнюючи дослідницький матеріал із проблематики організації хореографічно-педагогічного процесу в системі закладів масової культури в Україні у другій половині ХХ ст., можемо стверджувати, що його розвиток був органічним віддзеркаленням мистецького життя республіки в цілому. Аматорська хореографічна освіта як керована соціально-педагогічна система відбувалася у різних формах організації культурно-просвітницької роботи серед населення, провідною серед яких були гуртки художньої самодіяльності. Організація, зміст, напрями діяльності хореографічної підготовки залежали від фахового рівня керівника колективу і водночас підпорядковувалися загальним принципам розвитку танцювальної самодіяльності, визначеним спеціальними структурними підрозділами Центрального Будинку народної творчості УРСР.

Усвідомлення місця і ролі танцювального аматорства в системі хореографічної освіти та перспективності використання у сучасних умовах історико-педагогічного досвіду аматорської хореографічної підготовки зумовлює актуальність подальших наукових розвідок щодо визначення сутності, специфіки, особливостей функціонування самодіяльної хореографічної творчості на різних історичних етапах.

1. *Антипова І. М.* Танцювальний гурток у клубі : посібник / *І. М. Антипова.* — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Мистецтво, 1972. — 143 с.
2. *Василенко К.* Украинские танцы на клубной сцене : науч. пособ. / *К. Василенко.* — М. : Профиздат, 1960. — 318 с. : илл., ноты.
3. *Кутасова Т.* Самодеятельный танцевальный коллектив / *Т. Кутасова.* — М. : Профиздат, 1954. — 111 с.
4. *Лыткина И.* Хореографический коллектив художественной самодеятельности / *И. Лыткина.* — М. : Трудрезервиздат, 1957. — 156 с. : илл.
5. Самодеятельное художественное творчество в СССР: в 2 т., 3 кн. / [ред. *Л. П. Солнцева*]. — С.-Пб. : Дмитрий Буланин, 1999. — Т. 2, кн. 3: Очерки истории. Конец 1950-х – начало 1990-х годов. — 469 с.
6. Сельский клуб : справочная книга / Сост. *М. В. Раузен.* — М.: Гос. изд-во культ.-просвет. лит.-ры, 1955. — 368 с.
7. *Стенюшина А. А.* Танцевальный коллектив в клубе / *А. А. Стенюшина, Т. А. Каченко.* — М. : Сов. Россия, 1962. — 112 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 4762, оп. 1, спр. 239, 20 арк.

9. ЦДАВО України, ф. 4762, оп.1, спр. 86, 191 арк.
- 10.ЦДАВО України, ф. 4762, оп.1, спр. 442, 163 арк.
- 11.ЦДАВО України, ф. 4762, оп.1, спр. 134, 54 арк.
- 12.ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 287, 251 арк.
- 13.ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 496, 218 арк.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2012

Т. Благова

Организация педагогического процесса в системе хореографического аматорства в Украине

Исследуются особенности организации педагогического процесса в системе любительского хореографического образования в Украине во второй половине XX столетия. Анализируются динамика развития самодеятельных танцевальных кружков в сфере культурно-просветительных учреждений, основные формы организации, задачи, содержание хореографической подготовки участников самодеятельных танцевальных коллективов в системе клубной работы.

Ключевые слова: любительское хореографическое образование, педагогический процесс, хореографическая художественная самодеятельность, хореографическая подготовка, культурно-просветительные учреждения.

Т. Blagova

Organization of the Pedagogical Process in the System of Choreographical Amateur Activity in Ukraine

The article considers the peculiarities of pedagogical process in the system of amateur choreographical education in Ukraine in the second half of the XXth century. The author analyses the dynamics of non-professional dance groups development in the field of cultural establishments, main forms of organization, tasks, and contents of chorographical preparation of the members of non-professional dance groups in the system of a club activity.

Key words: amateur choreographical education, pedagogical process, choreographical amateur activity, choreographical preparation, cultural establishments.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. О. Соломаха